

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Eugen Weber en sa France: 'Een en ondeelbaar'?
Matla, Pelle

Citation

Matla, P. (1995). Eugen Weber en sa France: 'Een en ondeelbaar'? *Leidschrift : De Natie Benaderd*, 11(April), 87-98. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72992>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72992>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Eugen Weber en *sa France*: 'Een en ondeelbaar'?

Pelle Matla

Inleiding

'Il existe bien, dans cette nation, deux peuples: les Parisiens irréductibles et les Provinciaux intransigeants. Ce sont des êtres extrêmement différents, à ce détail près qu'il s'agit du même genre d'individus.' Dat constateert Alain Schifres, journalist van het Franse weekblad *L'Express*, in zijn boek *Les Parisiens*.¹ Schifres geeft in ironische bewoordingen een beeld van de Franse hoofdstad en haar inwoners en beschrijft hoe het leven in Frankrijk eigenlijk in Parijs begint en eindigt. Immers, de 'nulde kilometer' bevindt zich in Parijs, op het plein voor de Notre Dame, en vanaf dat punt begint elke reis naar de rest van Frankrijk, en de wereld.²

Parijs en de rest van Frankrijk, die twee totaal verschillende lichamen vormen samen de Franse natie die bevolkt wordt door hetzelfde soort individuen, namelijk Fransen. Het is exact deze merkwaardige tegenstelling tussen Parijs en de *campagne* - die samen toch een geheel vormen - die Eugen Weber sinds 1968 intrigeert en die hij sindsdien geprobeerd heeft te verklaren. Eugen Weber kreeg in dat jaar een post aangeboden aan de Universiteit van Bordeaux. Hoewel hij Frankrijk al sinds zijn jeugd jaren bezocht en getrouwd was met een Française, kwam hij tot de ontdekking dat hij het land eigenlijk slechts vanuit Parijs kende. Parijs overschaduwde alles, zowel het verleden als het heden, en in Bordeaux kwam Weber er achter dat er nog een ander Frankrijk bestond. Hij nam zich voor dat andere Frankrijk te gaan ontdekken om te kunnen verklaren waarom dit land van tegenstellingen en individuen toch een eenheid kon vormen.

Deze ontdekkingsstocht mondde onder andere uit in zijn boeken *Peasants into Frenchmen: The modernization of Rural France, 1870-1914*, dat in 1976 verscheen, en *My France. Politics, culture, myth* dat vijftien jaar later werd gepubliceerd.³ De beide boeken laten zien dat de zoektocht van Weber naar dat andere, onbekende Frankrijk steeds meer tot een passie werd, een hartstochtelijke drang van de schrijver om het land te leren kennen en zijn bestaan als natie te kunnen verklaren.

Het is daarom dat we de opvattingen van Weber over de Franse geschiedenis, de bestudering daarvan en de verklaring voor het feit dat er ondanks de grote tegenstellingen in het land toch een nationale eenheid bestaat, niet los kunnen zien van de liefde die deze historicus heeft voor Frankrijk en de Fransen. In het volgende zullen we dan ook een poging doen het Frankrijk van Weber te plaatsen in het licht van zijn persoonlijkheid. Daartoe zullen we eerst een korte schets geven van zijn leven, waarin Frankrijk vanaf zijn eerste jaren een rol heeft gespeeld. We zullen ook zien hoe de studie van de Franse geschiedenis zijn opvattingen omtrent het schrijven van geschiedenis heeft gevormd. Vervolgens zullen we dieper ingaan op zijn verhouding met Frank-

Pelle Matla

rijk, die de vergelijking met een liefdesverhouding goed kan doorstaan. Tenslotte zullen we zien hoe deze persoonlijke verhouding met Frankrijk heeft bijgedragen aan de vorming van Webers ideeën over het Franse nationale gevoel. Omdat de persoon van Weber in dit essay centraal staat, zullen we hem zoveel mogelijk zelf aan het woord laten. Zijn welsprekende stijl geeft eens te meer uiting aan zijn persoonlijkheid en zijn liefde voor het land van Marianne.

Eugen Weber

Eugen Weber werd in 1925 geboren in Roemenië. In de tijd tussen de twee wereldoorlogen leefde men daar nog als in de negentiende eeuw: Weber groeide op in een maatschappij die werd gekarakteriseerd door het luxe leven van bourgeois-oligarchieën in de provincies, het primitieve bestaan van de boeren op het platteland en het snobisme van het francofiële, franstalige intellectuele milieu. Zijn interesse voor Frankrijk werd zo op zeer jonge leeftijd gewekt, en werd gevoed door een sterke drang alles over het land te lezen en te dagdromen boven de postzegels en kaarten met afbeeldingen van Parijs. Deze stad bezocht hij voor het eerst toen hij twaalf jaar was.⁴

Onvrede met zichzelf en het trage leven in Bukarest en Roemenië zetten hem ertoe aan zijn ouders te overtuigen dat hij weg wilde, ver weg. Zijn ouders zonden hem naar school in Engeland in 1937:

...England was exotic. And on the way to England one could see Paris too. Before the war put an end to the routine, I would spend school terms in England, Christmas holidays in Paris with my parents, summer holidays at home where I could show off my English tennis and my English flannels...⁵

Weber nam in 1943 dienst in het Engelse leger, op zoek naar avontuur en actie; na de jaren van openbare school bood het leger hem meer comfort en betere maaltijden. Maar na de oorlog werd het hem duidelijk dat het leger hem niet genoeg meer te bieden had en in 1947 schreef hij zich in aan de Universiteit van Cambridge, waar zijn loopbaan als historicus begon. Echter, Weber verbleef er maar kort: '...Military gallivanting had sharpened my wanderlust, Paris was just across the Channel, French government scholarships as well as English ones spurred intellectual tourism. Besides, I had met a French girl whom I had to see again. In due course, she became my wife...'⁶

Aanvankelijk wilde hij zich toeleggen op de Middeleeuwse geschiedenis en een dissertatie schrijven over Saksische nederzettingen in Transsylvanië. Echter, de bronnen die hij daarvoor wilde bestuderen bevonden zich in Roemenië, dat door het communistische regime ontoegankelijk was geworden voor wetenschappelijk onderzoek. Door de studiebeurzen die hij gekregen had om te kunnen studeren aan het Instituut van Politieke Wetenschappen in Parijs, kon hij zijn intellectuele horizon verbreden en hij ontdekte dat in de Franse

geschiedschrijving ruimte was om wetenschappelijke, droge kennis te vermenigen met eigen inbeelding en zelfs fantasie: 'I always suspected that communication had to be in part seduction, that wisdom and fantasy could work well together. The French, who did not much relish fantasy in mainstream literature, found room for it in history.'⁷

De dissertatie die hij uiteindelijk schreef in 1956 en waarop hij in Cambridge promoveerde, ging over de nationalistische opleving in Frankrijk tussen 1905 en 1914. In datzelfde jaar nam hij een post aan in Los Angeles, aan de universiteit van Californië maar werd drie jaar later gedwongen de Verenigde Staten weer te verlaten vanwege problemen met zijn visum. Met zijn vrouw trok hij naar Parijs, waar hij zich toelegde op de studie van het fascisme in Frankrijk in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, de Action Française en haar leden en op de studie van politiek 'rechts' in het algemeen. Wat hem bij de bestudering van de Action Française met name boeide, waren de personen die daarin een rol speelden. Intellectuelen van links en rechts kwamen in de beweging bij elkaar en Weber verdiepte zich in hun levens om te kunnen begrijpen waarom ze zich aansloten bij de Action. Hij plaatste de personen in hun tijd en in de tijdgeest en probeerde hierbij sympathie op te vatten voor mensen als Charles Maurras en Emmanuel Beau de Loménie.⁸

Deze wijze van benadering was en is voor Weber van cruciaal belang om te begrijpen waarom de geschiedenis gegaan is zoals zij ging. Het werd een van de fundamenteën van zijn methodologie zonder welke een echt begrip van het verleden onmogelijk zou zijn. 'Personal sympathy,' zegt Weber,

does not necessarily make research more easy, but it helps to advance understanding...The true historian must, temporarily, join his characters, become a part of them, their mindset and their epoch. Sympathy may be too much to ask, but empathy is essential, not just looking at but 'feeling with' times, people, and ideas.⁹

In de het midden van de jaren zestig bezette Weber de voorzittersstoel van de afdeling Geschiedenis van de Universiteit van Californië, tot hij in 1968 verhuisde naar Bordeaux om er twee jaar door te brengen als directeur van het 'French Center for Education Abroad' van de Californische universiteit.¹⁰ Zoals we later zullen zien, veranderde het verblijf in Bordeaux zijn visie op Frankrijk op ingrijpende wijze. Het onderzoek dat op gang kwam en eindigde in *Peasants into Frenchmen*, bevestigde voor Weber eens te meer dat geschiedschrijving zonder de mensen te kennen die in het verleden een rol speelden, zelfs het verleden vorm gaven, een onmogelijke opgave was. Bovendien werd hem duidelijk dat het geen zin heeft geschiedenis te schrijven zonder een grondige kennis van het detail te hebben, de gebeurtenissen van alle dag die de mensen bezighouden en vaak van groter gewicht voor hen zijn dan de 'officiële' gebeurtenissen die de 'officiële' geschiedenis maken.

History is about men and women who live in time and place. Time and place affect them, and they affect their times. Our picture of the whole depends upon its parts, the general makes no sense apart from particulars...Biography is an integral part of the historians art, whether attempted in one paragraph or in several volumes.¹¹

Voor Weber is de kennis van het detail de kleur die de nuances aanbrengt in het beeld van het verleden. *Peasants into Frenchmen* bracht hem in contact met volksliedjes, rijmpjes en anekdotes die het specifieke karakter van het Franse platteland zeer levendig weergeven. 'Therein lies the infinite aggregation of detail which, once elicited and ordered, makes History.'¹² Historici die hierop geen acht slaan, zeggen volgens Weber dat de geschiedenis zich steeds maar blijft herhalen. Maar het zijn volgens hem juist de historici die elkaar herhalen daar ze het specifieke overslaan en dat door het algemene laten overheersen. Hun geschiedenis is koud, abstract, zonder lijf en leden. 'Historians that leave no room for the exceptional, the contingent, and the human forget that the whole is less than the sum of its parts, that the particular is more interesting than the general because the particular is the microcosm without which generalities make no sense.'¹³

We zouden Eugen Weber een historicus kunnen noemen die de dingen achter de dingen zoekt, en die zou kunnen zeggen in de woorden van Martinus Nijhoff: 'Lees maar, er staat niet wat er staat.' Gedreven door nieuwsgierigheid probeert Weber er achter te komen wat er dan wél geschreven staat: 'Curiosity, reluctance to accept the accepted, a tendency to delve into stereotypes and commonplaces to see what lies behind them and what makes them tick, and a strong urge to tell others about what I find, this is what drives me.'¹⁴ De Franse geschiedenis biedt Weber een onschatbare rijkdom aan persoonlijkheden, kleine gebeurtenissen, onbekende plaatsen die samen het uiterlijk van Frankrijk bepalen. Dat ontdekte hij in Bordeaux, waar hij tot de conclusie kwam dat hij Frankrijk voor die tijd niet werkelijk had gekend.

Frankrijk

Elk land heeft het vermogen de liefde te wekken van buitenlandse toeristen juist omdat het toeristen zijn. Toeristen zijn buitenlanders op vakantie, hun liefde bestaat vooral omdat ze het land waarop ze verliefd zijn, associëren met nietsdoen en dat gevoel koesteren ze gedurende de tijd dat ze niet in hun vakantieoord aanwezig zijn. Ook Eugen Weber werd verliefd, op Frankrijk. 'Fortuitousness, contingency, and sheer good luck...made me fall into France, just as one falls into love.'¹⁵ Maar deze liefde was meer dan alleen een vakantiegevoel. Het was een innerlijke drang het land te leren kennen in al zijn facetten, zoals je iemand waarvan je houdt, wilt kennen in al zijn of haar karaktertrekken en humeuren. De liefde van Weber voor Frankrijk werd een kritische liefde, want '...uncritical love is certainly naive and possibly un-

attainable for intelligent persons. A knowledgeable passion seems a more reasonable goal...'¹⁶

Weber vroeg zich af hoe hij Frankrijk het best kon leren kennen en hij kwam tot de slotsom dat de beste manier zou zijn zich ermee te vereenzelvigen. Dat betekende voor hem niet alleen het land *intellectueel* te kennen, '...but also to feel, to take possession and to make one's own, and to be possessed. It also means to understand in ways that go beyond explanation.' Maar het betekende vooral aan de nadrukkelijke aanwezigheid van Parijs te ontsnappen en op zoek te gaan naar de rest van Frankrijk, of liever, op zoek te gaan naar *Frankrijk*.¹⁷

Weber kwam tot dit inzicht toen hij in 1968 naar Bordeaux werd gezonden. Alhoewel hij zich al zijn hele leven in Frankrijk verdiept had en over het land had geschreven, was Parijs eigenlijk het enige deel van het land dat hij werkelijk kende. Frankrijk was Parijs. Het leven buiten die stad had hij nooit ondervonden, alleen maar van een afstand waargenomen als toerist. Maar Bordeaux was anders:

Now I found myself in a provincial capital, a little shabby but still grand, with a strong personality of its own, and with its own traditions whose very existence I had ignored. Here was a society with its own hierarchy in which Parisians had no place, great pride, and a particular culture that could not be known, let alone understood, from Paris.¹⁸

Wat voor Bordeaux gold, gold ook voor andere Franse provinciesteden, die in het geheel van Frankrijk alle een eigen karakter hadden.

De Franse steden buiten Parijs speelden allemaal hun eigen rol in de geschiedenis van Frankrijk, maar juist door hun stad-zijn maakten ze deel uit van de 'officiële' geschiedenis die in feite door gebeurtenissen in Parijs bepaald werd. Er moest nog een ander Frankrijk te vinden zijn, met een geschiedenis die bijna geheel onbekend was. Weber kwam inderdaad tot dit besef: 'Around these cities...behind the official history, lay less familiar terrain, invisible men and women in hundreds of small towns, on thousands of square miles of unexplored countryside: the vastness of what Frenchmen now call *la France profonde*.'¹⁹ Hier lag het Frankrijk van de *campagne*, waar men eeuwen lang geleefd had met het ritme van de natuur, nauwelijks geraakt door oorlogen of revoluties, waar het dagelijks leven zich afspeelde in de kring van familie, boerenhoeve, wellicht het dorp verderop.

Weber verbaasde zich erover hoe hij dit deel van Frankrijk over het hoofd had kunnen zien en hij vroeg zich af hoe hij zichzelf op deze manier een Frans historicus kon noemen. Hij stelde zich een aantal cruciale vragen die er uiteindelijk toe leidden dat hij *Peasants into Frenchmen* schreef. 'Did what we knew of France, so often based on Paris, apply to rural France as it did to urban centers? Or was there a *décalage* - a time-lag, a gap between the two? If that were so, could the differences be charted, their evolution traced?'²⁰ Of, in andere woorden, was de Franse natie, die in de geschiedenis-

boeken altijd als vanzelfsprekend bestaan had en een eenheid had gevormd, niet veeleer een abstracte inbeelding van politici en Parijzenaars die met de werkelijkheid weinig van doen had? Hieruit vloede weer een andere vraag voort: Wanneer konden de boeren van het Franse platteland inwoners worden genoemd van de Franse natie-staat, betrokken bij het politieke, economische, sociaal-culturele, kortom nationale leven van de staat Frankrijk?

Het antwoord op al die vragen lag bijna als vanzelfsprekend niet in Parijs - een aanduiding temeer dat Parijs en de *campagne* twee verschillende entiteiten in een territorium waren. Ook lag het antwoord niet in de universiteitsbibliotheken van de grote provinciesteden, teveel onder de invloed van het Ile-de-France. In zijn ideale vorm lag het antwoord op het platteland zelf. De getuigenissen van de vaak ongeletterde boeren, de liedjes, anekdotes, de aantekeningen van belastingambtenaren, juristen en militaire beampten werkzaam op het platteland vormden voor Weber de hoofdbronnen voor zijn onderzoek. Die waren te vinden in de municipale en departementale archieven, minder modern en niet geautomatiseerd, maar veel menselijker en daardoor toegankelijker voor de historicus die op zoek is naar het dagelijks leven van gewone mensen. 'Municipal archives may sit in a garret, but municipal officers, surprised by outside interest, are apt to welcome rather than reject it.'²¹ De atmosfeer van de kleine Franse stad waar het leven tussen twaalf en twee stil ligt, kleurde het onderzoek van Weber en vergemakkelijkt wellicht de vereenzelving met het verleden ondanks de praktische ongemakken. '...But a sense of place, of atmosphere, of detail, is worth even dyspepsia...'²²

Peasants into Frenchmen werd het antwoord op al die vragen en werd ook een verklaring voor het probleem waarom Frankrijk bestaat zoals het nu bestaat, en hoe het in deze vorm kan bestaan. Het boek verscheen in 1976 en bevatte niet alleen de geschiedenis van de integratie van de Franse boeren in het grotere geheel van de Franse staat aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Het was ook duidelijk een poging van Weber om een beter begrip van het land Frankrijk en zijn bewoners te verkrijgen en om dat diepere inzicht uit te dragen. In *Peasants into Frenchmen* gaf Weber een definitie van het nationale gevoel in Frankrijk en verklaarde het bestaan van dat gevoel aan de hand van ontwikkelingen die specifiek voor Frankrijk waren. In het formuleren van die definitie speelden zijn persoonlijke ervaringen en opvattingen een grote rol, zoals we in het volgende zullen zien.

Het nationale gevoel in Frankrijk

Op 25 september 1792, ofwel de vierde Vendémiaire van het Jaar I van de Franse Republiek, verklaarde de Assemblée Nationale dat '...la République française est une et indivisible...' Hiermee was het afgelopen met het Koninkrijk Frankrijk, voortaan zou gelijkheid bestaan voor alle inwoners van het Franse grondgebied.²³

Deze verklaring, zegt Weber, is in de Franse geschiedschrijving vaak gelijk gesteld aan de definitieve samensmelting van alle Fransen tot één en

dezelfde natie. De Franse Revolutie betekende de eenwording van de natie-staat Frankrijk, een soort kroon op het werk van enkele eeuwen Franse geschiedenis:

This national unity was perceived as the expression of a general will - the general will of the French ... Long before the Revolution formulated and perfected the terms of the social contract, the inhabitants of the land called France had achieved the spiritual unity that is the necessary precondition of nationhood...²⁴

Deze spirituele eenheid wordt volgens Weber echter niet alleen bereikt door het besef te behoren bij een politiek of bestuurlijk stelsel. Het is veel meer dan dat, het gaat hier om '...a unity of mind and feeling, implicit or explicit. The nation, in the last resort and the most fundamental, is a cultural unit. It is in this respect that it must be considered.'²⁵

Wat was echter die natie zoals die door de Revolutie geproclameerd was? Het zou niet overdreven zijn die vraag te beantwoorden met: Parijs en enkele grote provinciesteden, waarin vooral politieke actoren een woonplaats hadden. Van een culturele eenheid was volgens Weber nog helemaal geen sprake; de abstracte definitie die de Revolutionairen in Parijs gegeven hadden van hun kersverse republiek - La Patrie - liet in de grootste delen van Frankrijk tot ver in de negentiende eeuw de gemoederen nog geheel koud. De 'patrie' van de boeren was hun eigen landbouwgrond, hun dorpje, misschien de velden en de bossen eromheen. Het was het land dat generaties lang in bezit was geweest van dezelfde familie en dat steeds was overgegaan van vader op zoon. De 'patrie' was voor de boeren het 'vaderland' in de meest letterlijke zin van het woord. Zo was het nog tussen 1840 en 1860, en in enkele delen van Frankrijk zelfs nog tot in de jaren 1890: 'Clearly pays and patrie were one, and everything beyond was still foreign soil.'²⁶

In deze tegenstelling tussen de abstracte notie van de Franse natie als vaderland voor alle Fransen en de hele intieme betekenis die de boeren aan het begrip 'patrie' hechtten, ligt de problematiek van *Peasants into Frenchmen* in een notedop. Want hoe konden deze twee tegengestelde opvattingen van 'la patrie' nu worden samengesmolten tot één leefbaar geheel, tot de culturele eenheid die Weber ziet als de basis voor elk nationaal gevoel?

Wil er iets van een samensmelting plaatshebben, zegt Weber, dan moet er een proces van vergroting plaatsvinden. Juist de opvatting van de 'patrie' zoals die door de boeren gezien wordt, kan hierin een rol spelen, want als de territoriaal beperkte 'patrie' van de boeren zich uitbreidt in de ruimte, kan deze notie vervangen worden door de abstracte vorm die uiteindelijk de hele Franse natie omvat.

The French nation ... had to become a patrie, a fatherland; the larger abstraction had to replace the immediate experience of a man's pays. The concept of the patrie ... can mediate between

Pelle Matla

the private society (the family) and the official society (the nation). And the concept was extended when the father's realm itself was extended beyond the natural limits of the pays or petite patrie to a broader, much more mobile world.²⁷

Het proces van schaalvergroting, van bewustwording of zo men wil van integratie van duizenden Franse dorpjes en gehuchtjes in het grote geheel van het Franse vaderland was een proces dat voor een deel vanzelf ging, met name daar waar nationale en zelfs internationale economische ontwikkelingen de kleinste graanboeren betrokken bij een groter geheel.²⁸ Maar voor het grootste deel was het een proces van politieke bewustwording dat van bovenaf ingezet en in gang werd gehouden. Een soort politiek besef had volgens Weber altijd wel op het platteland bestaan.

But to the nineteenth century ... politics was about the state; and politicization was the awareness that national affairs were of as much concern to the individual and to the locality as those to the community were; indeed more. Politics meant national politics, implied levels of (apparent) abstraction absent heretofore and an interpretation of specific local issues in more general terms.²⁹

Politieke bewustwording was de herkenning dat krachten die zich ver buiten het dorp bevonden, namelijk in Parijs, het dorpsleven direct beïnvloedden. Maar het was ook de erkenning dat het dorpje zelf invloed kon uitoefenen op gebeurtenissen in Parijs, namelijk door te stemmen tijdens verkiezingen.³⁰

In deze algemene termen gesteld, lijkt het proces van het ontwaken van een nationaal bewustzijn bij de Franse boeren een geleidelijke ontwikkeling die overal op hetzelfde moment plaatsvond. Zo wordt dat ook vaak gezien in de Franse geschiedschrijving van de late negentiende en vroege twintigste eeuw, zegt Weber: 'What matters, in Ernest Renan's words, is "the general line, the great facts that stem from it and that remain true even if all the details were to be wrong".'³¹ Maar deze zienswijze gaat in tegen diepste overtuiging van Weber, die zoals we hebben gezien het fundament van de geschiedschrijving ziet in de bestudering van het specifieke. De opvatting van Renan en zovele andere historici over het proces van natievorming in Frankrijk bedekt het ingewikkelde patroon van de dingen zoals ze geweest zijn met een mantel van dingen zoals ze zouden moeten zijn, '...as if a France become one and indivisible had thereby become unified as well ... We shall find that the process was more varied than is generally conceived, far slower and more complex than most historians would have it.'³² Immers,

Historical reality is a jigsaw which, I daresay, none can really reconstruct. But insistence on any one motif of the jigsaw gets in the way of its completion or comprehension ... History is about people. It remains incomplete when it fails to recognize

this, or to situate its characters as fully as possible in space and time.³³

Het proces was zo gevarieerd als er dorpjes bestonden, bewoond door boeren die van nationale politiek niets of nauwelijks iets begrepen, laat staan enige nationale gevoelens koesterden. Ten tijde van de Revolutie en in tijden van oorlog, wanneer in Parijs en de grote steden het patriottisme hoogtij vierde, wist men op het platteland eigenlijk niet goed wat er aan de hand was, en maakte men zich meer zorgen om de oogst dan om het verloop van gebeurtenissen ver weg. 'Patriotism was an urban thought, a handle for an urban conquest of the rural world that looked at times like colonial exploitation.'³⁴ Het besef dat de boeren hadden van 'het grote Franse verleden' dat door het stedelijke patriottische strijdgewoel werd opgehemeld, was selectief en beperkt. 'Fantasies based on facts coexisted with fantasies based on pure fancy, the whole jumbled and telescoped in time, food for entertainment or admonishment.'³⁵ Alleen de Revolutie was de historische gebeurtenis die aan bijna alle Fransen bekend was. De Revolutie was de chronologische mijlpaal die verleden en heden verdeelde, maar zij was tevens voor de boeren het uitgangspunt van sprookjes die gebeurtenissen uit de tijd van de Revolutie vermengde met figuren uit de Middeleeuwen of de Renaissance.³⁶ Maar voor wat betreft Napoleon I, '...We can be sure, at any rate, that not everybody in France at the end of the century knew Napoleon.'³⁷ Voor wat betreft de politieke opvattingen van de boeren, zover als die bestonden, die werden geheel bepaald door lokale belangen, persoonlijke relaties die niet verder gingen dan de dorpsgrens. In *My France* geeft Weber aan dat hij die persoonlijke relaties in *Peasants into Frenchmen* nog te sterk onderbelicht heeft. Hij wijdt er dan ook een speciaal hoofdstukje aan met de titel 'Another Look at peasants politicization', waarin hij duikt in de sociale relaties die bestonden tussen boeren onderling en hun 'meerderen': edellieden, notabelen die aan landelijke politiek deden. Weber zegt hierin: 'I want to emphasize the personal factor. Occuring at the level of village, hamlet, and farm, the political acculturation of the peasantry should also be seen as a multitude of individual evolutions in which personalities played a part.'³⁸ Een boer die stemde op een kandidaat-burgemeester van zijn dorp, stemde niet op hem omdat deze republikein of monarchist was, maar omdat de kandidaat uit een familie stamde die al generaties bevriend was met de familie van de boer.³⁹ 'My conclusion,' zegt Weber, 'is that the peasants, some peasants, had indeed been brought into national politics; but they had been carried there by traditional leaders - men whom they respected and trusted, and whom they followed because they took their word...The allegiance, the personal relationship, were surely more important than any ideology that they were made to serve.'⁴⁰

Met andere woorden, de culturele eenheid, dat is het algemene gevoel en het algemene besef te behoren bij een groot abstract geheel, was tot ver in negentiende eeuw nog niet aanwezig bij het grootste deel van de bevolking van het land Frankrijk. Eugen Weber kwam tot die ontdekking tijdens zijn zoektocht naar *la France profonde* en schreef zijn bevindingen op in *Peasants into*

Frenchmen. Hij concludeerde dat pas in de jaren 1880, door sociaal-economische veranderingen en door uitgebreide onderwijsprogramma's van de Derde Republiek, de boerenbevolking betrokken werd bij het nationale leven van de Franse staat. 'A lot of Frenchmen did not know that they belonged together until the long didactic campaigns of the later nineteenth century told them they did, and their own experience as conditions changed told them that this made sense.'⁴¹

Conclusie

De Fransen weten nu dat ze bij elkaar horen, zowel de intellectueel wonende aan de Boulevard Montparnasse te Parijs als de *agriculteur* woonachtig in het dorpje St.Pierre-de-Maillé (Vienne). Toch is het grote verschil tussen Parijs en het Franse platteland nog steeds overduidelijk aanwezig. Of, om het in Webers woorden samen te vatten, er bestaat een discrepantie tussen de idee van de Franse natie en de praktijk van de Franse natie. Dat maakt dat er iets vreemds is aan het Frans-zijn van vroeger en het Frans-zijn van nu, omdat de Fransen eigenlijk leven in een voortdurende tegenstelling.⁴²

Het citaat dat aan het begin van dit essay werd aangehaald uit het boek *Les Parisiens* van Alain Schifres, laat zien dat de Fransen zich daarvan zeer bewust zijn. Het boek verscheen in 1990, ver na *Peasants into Frenchmen* en geeft eigenlijk weer wat Weber in 1976 constateerde. 'The fact is,' zegt Weber, 'the French fuss so much about the nation because it is a living problem, became one when they set the nation up as an ideal, remained one because they found they could not realize the ideal. The more abstractly the concept of France-as-nation is presented, the less one notes discrepancies between theory and practice. When one gets down to facts, things become awkward.'⁴³ Daarom is het onmogelijk de vorming van het Franse nationale bewustzijn te vatten in abstracte, generaliserende formules, want voor elke definitie zou je kunnen zeggen: 'This would never do for the France we have been talking about, because it simply does not fit French conditions.' Hij stelt zich eerder een definitie voor die uitdrukking geeft aan hoe het werkelijk in Frankrijk is, namelijk een organisch geheel van constant veranderende verhoudingen.⁴⁴

De Franse omstandigheden, dat is waar Eugen Weber naar op zoek is geweest; die vond hij niet in de algemene Franse geschiedenis, maar in de geschiedenis van individuen die leefden op een specifieke plek in een specifieke periode. Die ontdekking was niet geheel toevallig, maar kwam voort uit een innerlijke drang Frankrijk geheel te leren kennen, dat wil zeggen zich geheel met het land te vereenzelvigen om het te kunnen begrijpen. Vanuit zijn eigen situatie in het heden zag hij dat er nog een ander Frankrijk bestond dan het Frankrijk van Parijs en hij beseftte dat die twee samen toch een culturele eenheid vormden. Hij vroeg zich af hoe dat vroeger geweest was en kwam tot de slotsom dat Frankrijk honderd jaar geleden nog geheel bestond uit versnip-

perde gebieden die van het bestaan van een groter geheel dat de naam 'Franse natie' droeg nog geen notie hadden.

Die notie bestaat nu dus wel, maar de eigenheid van de gebieden en haar inwoners is blijven bestaan. Weber kan daarin zijn hart ophalen:

French culture favors my predilections. For the French, often enough to suit me, the exception does not just prove the rule, it *is* the rule. Within a context of cultural unity, the French as French *and* as individuals, are utterly different from each other, vastly varied, and unexpectedly sui generis. There are so many versions of French history that it is hard to say just what France may be or French history should be. Yet there is clearly a France, there evidently is French history - aggregations of variants and of infinite detail, creations of imaginations, of faith, and of infinite efforts...⁴⁵

Rest ons wellicht nog een laatste woord over Eugen Weber zelf. Weinig mensen slagen erin zich zo in een land te verdiepen en zich ermee te vereenzelvigen, dat ze uiteindelijk kunnen zeggen: 'Dit is mijn land.' Wellicht nog minder mensen zullen hun verhouding tot een land en zijn geschiedenis kunnen vergelijken met een liefdesverhouding tussen twee volwassen mensen. Maar al wordt Weber geheel opgenomen door de passie voor Frankrijk - zo vaak vergeleken met een vrouw - de wetenschappelijke helderheid van zijn bevindingen blijft onomkeerbaar aanwezig. Of, om het nog eens in zijn eigen woorden te zeggen: 'Uncritical love is certainly naive and possibly unattainable for intelligent persons'.

Noten:

1. Alain Schifres, *Les Parisiens* (Parijs 1991) 11.
2. *Ibidem*, 37.
3. Eugen Weber, *Peasants into Frenchmen. The modernization of rural France, 1870-1914* (Stanford 1976) en Eugen Weber, *My France. Politics, culture, myth* (Harvard 1991). [Dit essay gebruikt beide boeken als uitgangspunt - PM.]
4. Weber, *My France*, 2.
5. *Ibidem*, 3.
6. *Ibidem*, 5.
7. *Ibidem*, 5.
8. *Ibidem*, 6-7. Voor Charles Maurras en anderen zie *ibidem*, hoofdstuk 13, 'Nationalism, socialism, and national socialism', 261-284.
9. *Ibidem*, 8.
10. *Ibidem*, 8-9.
11. *Ibidem*, 12.
12. *Ibidem*, 17.
13. *Ibidem*, 17.
14. *Ibidem*, 17.
15. *Ibidem*, 13.

Pelle Matla

16. *Ibidem*, 15.
17. *Ibidem*, 15-16.
18. *Ibidem*, 9.
19. *Ibidem*, 9.
20. *Ibidem*, 9-10.
21. *Ibidem*, 16.
22. *Ibidem*, 16.
23. Zie hiervoor onder ander Jean-Jacques Chevallier, *Histoire des institutions et des régimes politiques de la France de 1789 à nos jours* (Parijs 1985) 60-61 en Maurice Duverger, *Les constitutions de la France* (Parijs 1987) 42-43.
24. Weber, *Peasants into Frenchmen*, 95.
25. *Ibidem*, 95.
26. *Ibidem*, 96.
27. *Ibidem*, 96.
28. Weber, *My France*, 187.
29. *Ibidem*, 139.
30. *Ibidem*, 188.
31. Weber, *Peasants into Frenchmen*, 97.
32. *Ibidem*, 97.
33. Weber, *My France*, 157.
34. Weber, *Peasants into Frenchmen*, 98.
35. *Ibidem*, 108.
36. *Ibidem*, 109.
37. *Ibidem*, 109.
38. Weber, *My France*, 161.
39. *Ibidem*, 167.
40. *Ibidem*, 155.
41. Weber, *Peasants into Frenchmen*, 113.
42. *Ibidem*, 112.
43. *Ibidem*, 112.
44. *Ibidem*, 113-114.
45. Weber, *My France*, 18.